

УДК 373.3/.5.011.3-051:94]:005.336.2

STATUS OF IMPLEMENTATION OF THE “TEACHER’S PROFESSIONAL STANDARD”: PSYCHOLOGICAL COMPETENCE OF TEACHERS OF HISTORICAL AND CIVIC EDUCATION

СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ “ПРОФЕСІЙНОГО СТАНДАРТУ ВЧИТЕЛЯ”: ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛІВ ІСТОРИЧНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Klymenko N.P./ Клименко Н.П.

ORCID: 0000-0002-4057-3626

Oleksenko S.V./Олексенко С. В.

ORCID: 0000-0001-7527-1778

Savchenko S.V./ Савченко С.В.

ORCID: 0000-0002-7123-9014

*Institute of in-Service Training, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Ukraine, Kyiv, Tyshyni, 22-a,*

*Інститут післядипломної освіти Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка, Київ, Тичини, 22-а, 02152*

Анотація. У статті порушується питання вдосконалення психологічної компетентності вчителів історичної та громадянської освітньої галузі. Вперше за оновленим професійним стандартом «Вчитель закладу загальної середньої освіти» досліджено стан сформованості зазначеної компетентності вчителів м. Києва, згідно з анкетною самооцінювання, та визначено потреби педагогів щодо її вдосконалення. Запропоновано можливості використання результатів дослідження для розробки програм підвищення кваліфікації педагогів з метою покращення їхньої професійної діяльності.

Ключові слова: вчителі історії, професійний розвиток, професійний стандарт вчителя, психологічна компетентність.

Вступ

Актуальним питанням сучасної освіти є становлення вчителя, який спроможний забезпечити особистісне і громадянське становлення учня у наш час. І це не випадково, адже реформування освітньої галузі також передбачає і формування професійної компетентності педагога. Набуває важливого значення й те, що наказом Міністерства освіти і науки України від 29.08. 2024 р. № 1225 затверджено оновлений професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти», який чітко описує трудові функції та компетентності [8]. Зазначений нормативний акт – це документ, яким держава визначає загальні та професійні компетентності педагога, а також дає орієнтир для закладів освіти при підготовці освітян та підвищенні їхньої кваліфікації.

Зокрема, у Професійному стандарті вчителя зазначено: “Процеси навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти є наскрізними. Їх цілісність забезпечується наявністю у вчителя/ вчительки компетентностей, необхідних для виконання всіх трудових функцій” [8, с. 6]. Відтак маємо 5 трудових функцій, що охоплюють 12 компетентностей. Складовими кожної компетентності є здатності, знання, уміння та навички, комунікація, відповідальність і автономія [10, с. 7].

Важлива здатність педагога будувати освітній процес на демократичних цінностях з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей здобувачів освіти, психоемоційного стану, сприяти розвитку їхньої позитивної самооцінки, Я-ідентичності – складова психологічної компетентності, що забезпечує трудову функцію “партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу”. Сутність такої компетентності полягає у здатності визначати і враховувати в освітньому процесі вікові й індивідуальні особливості здобувачів освіти, їхній психоемоційний стан (Б 1.1); використовувати стратегії роботи зі здобувачами освіти, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, я-ідентичності (Б 1.2); формувати мотивацію здобувачів освіти й організовувати їхню пізнавальну діяльність (Б 1.3); формувати спільноту здобувачів освіти, у якій поважають і враховують права кожного (Б 1.4).

Володіння психологічною компетентністю важливе для всіх педагогів, особливо для вчителів історичної та громадянської освітньої галузі, оскільки дає змогу не лише усвідомлено ставитися до вікових змін та індивідуальних особливостей здобувачів освіти, їхнього психоемоційного стану, здійснювати необхідні адаптації / модифікації в освітньому процесі; а й застосовувати різні підходи для формування мотивації та організації пізнавальної діяльності здобувачів освіти; дотримуватися демократичних цінностей у професійній діяльності, заохочуючи кожного здобувача освіти виражати свою думку й брати участь у прийнятті рішень під час навчання предметів історичної та громадянської галузі освіти.

Тому **мета** даного дослідження – вивчити актуальний стан розвитку

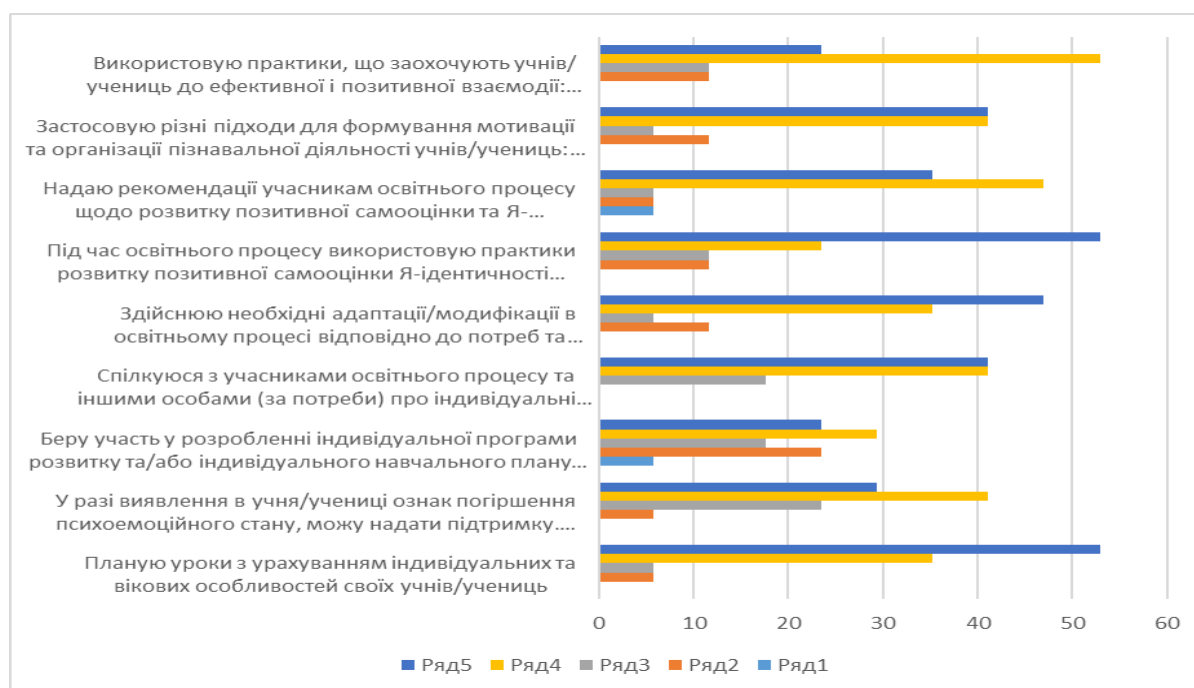
психологічної компетентності вчителів історії та громадянської освіти, визначити їхні потреби щодо вдосконалення психологічної компетентності.

Основна частина

Для реалізації поставленої мети в березні 2025 року було проведено опитування серед учителів закладів освіти м. Києва, які підвищували кваліфікацію в Інституті післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. Вибірка становить 102 респонденти. Для опитування було використано анкету самооцінювання «Наскільки сформована у вас психологічна компетентність?» [9, с. 25-27].

За результатами проведеного опитування було визначено, що вчителі зазначеної вище галузі освіти мають різний рівень сформованості психологічної компетентності (таблиця 1).

Таблиця 1. Рівень реалізації психологічної компетентності вчителів історичної та громадянської освітньої галузі.

Зокрема, більшість учасників оцінюють свою психологічну компетентність на середньому рівні. Вони володіють базовими знаннями з психології, однак мають труднощі з їх практичним застосуванням у педагогічній діяльності.

Більшість учителів також зазначили, що враховують індивідуальні особливості та вікові характеристики учнів при плануванні уроків - 52,9%, оцінивши розвиненість такого уміння у себе на високому рівні (5 балів), ще 35,2 % - на рівні 4-х балів.

Така ж кількість учителів (52,9%) вважає, що вони застосовують методики розвитку позитивної самооцінки Я-ідентичності учнів, формують сприятливе навчальне середовище, заохочують взаємодію у класі, й такі їхні вміння відповідають високому рівню. Однак 23,4% педагогів мають певні труднощі, оскільки оцінюють цю компетенцію на рівні 3-х і 2-х балів.

Варто звернути увагу, що в дотичному до цього питанні, а саме: надання рекомендацій учасникам освітнього процесу щодо розвитку позитивної самооцінки та Я-ідентичності учнів, 17,4% вчителів відзначають недостатній рівень, а 5,8% з них - низький рівень компетентності. Такі показники можуть свідчити про недостатню обізнаність частини вчителів щодо проблеми самооцінки та Я-ідентичності, про методологічну непоінформованість, або про недостатність практичних умінь як в груповій, так і в індивідуальній роботі в цьому напрямку. Не виключено, що така ситуація може вказувати на певні особистісні переконання.

Значна частина респондентів (47% - високий, 35,2% - хороший рівень) здійснює адаптацію навчального процесу відповідно до потреб учнів. Однак 11,7% учителів оцінили розвиток цього уміння у себе на рівні 2-х балів.

Важливим умінням в умовах воєнного часу є психологічна підтримка учнів у стресових ситуаціях, травма-інформований підхід до освітнього процесу. Результат у 29,3% педагогів, що відчують труднощі у наданні підтримки учням з ознаками погіршення психоемоційного стану, вочевидь свідчить про недостатність знань або неефективність навчальних, просвітницьких заходів з такої теми. І те, що 29,4% - вважають, що володіють цим умінням на високому рівні, недостатньо, щоб охарактеризувати такий стан, як успішний щодо подолання зазначеної проблеми.

Лише 23,5% вчителів активно беруть участь у розробці індивідуальних

навчальних планів, програм розвитку здобувачів освіти. 29,3% респондентів оцінили свій рівень розвитку такої здатності, як недостатній або низький. Це може вказувати або на відсутність потреби в такій діяльності, або на недостатню обізнаність, відсутність практичного досвіду складання програм індивідуального розвитку здобувачів освіти.

Такі уміння як застосування різних підходів для формування мотивації та організації пізнавальної діяльності учнів/учениць, спілкування з учасниками освітнього процесу та іншими особами (за потреби) про індивідуальні особливості своїх учнів/учениць, їхній вплив на засвоєння навчального матеріалу й успішну соціалізацію оцінюються значною частиною респондентів на рівні 4-5 балів, що разом становить 82,2%. Такий показник характеризує достатню сформованість умінь вчительства працювати за згаданими вище напрямками роботи.

Отримані результати свідчать про необхідність удосконалення програм підвищення кваліфікації з розвитку психологічної компетентності вчителів історичної та громадянської освітньої галузі, а саме: тренінги психологічної підтримки учасників освітнього процесу в стресових ситуаціях; заняття з елементами психоедукації щодо особистісного розвитку учнів, серед іншого з питань самооцінки, я-ідентичності; емоційно-психологічна підтримка учасників освітнього процесу через активні практики. Також професійне вдосконалення з психологічної компетентності вчителів має включати навчання зі складання індивідуальних програм розвитку здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, оскільки їх кількість значно зростає. Такий перелік тем для професійного вдосконалення психологічної компетентності вчителів історії та громадянської освіти, на наше переконання, сприятиме підвищенню ефективності їхньої педагогічної діяльності та покращенню взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу.

Висновки

За результатами проведеного дослідження встановлено: загальний рівень психологічної компетентності опитаних учителів історичної та громадянської

галузі освіти є середнім, цілком достатнім для виконання трудової функції “партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу”. Це зумовлено практичною потребою в таких знаннях, уміннях і навичках, а також усвідомленим відповідальним ставленням вчительства до важливості психологічних аспектів у їхній професійній діяльності.

Також достатній рівень сформованості психологічної компетентності вчителів зазначеної освітньої галузі становлять теми організації освітнього процесу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, методи мотивації до пізнавальної діяльності та управління конфліктами в учнівському середовищі.

Проблемними та неоднорідними за результатами проведеного анкетування виявились такі здатності, як надання рекомендацій учасникам освітнього процесу щодо розвитку позитивної самооцінки та Я-ідентичності учнів/учениць, участь у розробленні індивідуальної програми розвитку та/або індивідуального навчального плану здобувача освіти, що вказує на потребу вчителів в отриманні знань і практичних навичок з цих питань.

Попри активну діяльність формальної та неформальної освіти, що достатньою мірою спрямували свою діяльність на підвищення обізнаності та напрацювання практичного досвіду педагогами для психологічної допомоги, підтримки в стресових ситуаціях, яка здійснюється в воєнний період, ще не всі вчителі відчують впевненість при необхідності підтримати учнів, які мають ознаки погіршення психоемоційного стану.

На основі отриманих результатів доцільно: враховуючи потреби вчительства, продовжувати проводити навчальні тренінги з психологічної підтримки учасників освітнього процесу в стресових ситуаціях; тренінги з ознайомлення та практичного засвоєння методів ефективної комунікації, спрямованих на вирішення різних психологічних завдань, серед іншого, розвитку позитивної самооцінки учнів, формування Я-ідентичності; тренінгові заняття з елементами психологічної просвіти щодо проблемних питань особистісного розвитку учнів, міжособистісної взаємодії.

Також професійне вдосконалення з психологічної компетентності вчителів має включати навчання зі складання індивідуальних програм розвитку здобувачів освіти.

Автори статті також звертають увагу педагогічної спільноти не те, що отримані результати можуть бути використані не тільки для покращення змісту навчальних програм підвищення кваліфікації, а й самими вчителями для побудови траєкторії власного професійного зростання.

Таким чином, удосконалення психологічної компетентності вчителів історичної та громадянської освітньої галузі є запорукою емоційної стабільності учасників освітнього процесу та безпечного освітнього середовища, дієвим фактором підвищення ефективності організації освітнього процесу та якості освіти, підтримки учнівства у їхньому навчанні, вихованні, розвитку та соціалізації.

Література

1. Бакаленко О.А. Психологічна компетентність як ключова компетентність сучасного фахівця./ Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки». Випуск 58. 2018. С. 132-138.
2. Даценко Т. Психологічна компетентність учителів у контексті нового професійного стандарту: виклики та можливості розвитку. Вчені записки Університету «КРОК» №4 (76), 2024. С. 345-350.
3. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Застосування професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: звіт за результатами дослідження. [Електронний ресурс]. URL: <https://surl.li/qauaqw>
5. Казаннікова О.В. Психологічна компетентність педагога./ SWorld грудень, 2012. <https://surl.li/ffofdn>

6. Олексенко С.В. Психологічні аспекти професійної компетентності: психологічна компетентність вчителя історії Modern scientific researches (17), 2021. С. 66-73.

7. Олексенко С.В., Савченко С.В. Чинники ефективного професійного розвитку вчителів історичної та громадянської освітньої галузі. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді (28-2), 2024. С. 111-124.

8. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 29 серпня 2024 р. № 1225 URL: <https://surl.li/hapuyj>

9. Учительський апгрейд: самооцінювання професійної діяльності: збірник діагностичних матеріалів / Ю. Борисенко, О. Венгловська, Г.Гладкова, І. Новик, О. Стягунова, О.Федоренко; за заг.ред. І.Новик. Київ: УІРО, 2024. 102 с. URL: <https://surl.lu/uedejs>

References

1. Bakalenko O.A. Psykholohichna kompetentnist yak kliuchova kompetentnist suchasnoho fakhivtsia./ Visnyk KhNU im. V.N. Karazina. Seriiia «Teoriia kultury i filosofii nauky». Vypusk 58. 2018. S. 132-138.

2. Datsenko T. Psykholohichna kompetentnist uchyteliv u konteksti novoho profesiinoho standartu: vyklyky ta mozhlyvosti rozvytku. Vcheni zapysky Universytetu «KROK» №4 (76), 2024. S. 345-350.

3. Zakon Ukrainy «Pro osvitu». [Elektronnyi resurs]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

4. Zastosuvannya profesiinoho standartu za profesiiamy «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoi osvity (z diplomom molodshoho spetsialista)»: zvit za rezultatamy doslidzhennia. [Elektronnyi resurs]. URL: <https://surl.li/qauaqw>

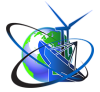
5. Kazannikova O.V. Psykholohichna kompetentnist pedahoha./ SWorld hruden, 2012. <https://surl.li/ffofdn>

6. Oleksenko S.V. Psykholohichni aspekty profesiinoi kompetentnosti: psykholohichna kompetentnist vchytelia istorii Modern scientific researches (17), 2021 s. 66-73.

7. Oleksenko S.V., Savchenko S.V. Chynnyky efektyvnoho profesiinoho rozvytku vchyteliv istorychnoi ta hromadianskoi osvitnoi haluzi. Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi (28-2), 2024. s. 111-124.

8. Profesiinyi standart «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», zatverdzhenyi nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 29 serpnia 2024 r. № 1225 URL: <https://surl.li/hapuyj>

9. Uchytelskyi aphreid: samoosiniuvannia profesiinoi diialnosti: zbirnyk diahnostychnykh materialiv / Yu. Borysenko, O. Venhlovskia, H.Hladkova, I. Novyk, O. Stiahunova, O.Fedorenko; za zah.red. I.Novyk. Kyiv: UIRO, 2024. 102 s. URL: <https://surl.lu/uedejs>

Abstract. The article raises the issue of improving the psychological competence of teachers of historical and civic education. For the first time, according to the updated professional standard "Teacher of a general secondary education institution", the state of formation of the specified competence of teachers in Kyiv was investigated, according to the self-assessment questionnaire, and the needs of teachers for its improvement were identified. The possibilities of using the results of the study for the development of advanced training programs for teachers in order to improve their professional activities are proposed.

Key words: history teachers, professional development, teacher professional standard, psychological competence.

Стаття надіслана: 09.04.2025 р.